

'ליל הבדולח'

(גרמנית: Kristallnacht). כינוי לפוגרום שהתחולל ברחבי גרמניה ואוסטריה בליל 9-10 בנובמבר 1938. הפוגרום תואר רשמית כהתפרצות ספונטנית, שבאה בתגובה על רציחתו של המזכיר השלישי בשגרירות גרמניה בפריס ארנסט פום רט. המתנקש היה צעיר יהודי פולני בן שבע-עשרה, הרשל גרינשפן. הפרעות היו שיא חדש של סדרת התקפות על היהודים בגרמניה ובאוסטריה. ההתקפות ההן החלו עם ה'אנשלוס' במרס 1938 וכמעט כול גורמי הממשל הנאצי נטלו בהן חלק. הרמן גרינג ערך הכנות מעשיות וחוקתיות ל'אריזציה' של רכוש היהודים, בתוקף תפקידו כאחראי ל'תכנית ארבע השנים'. צווים וחוקים אחרים פגעו במעמדם האישי והציבורי של היהודים והחריפו את בידודם מן החברה הכללית. הגסטפו והס"ס, בפיקודם של הינריך הימלר ורינהרד היידריך אסרו המוני יהודים באמתלה של הפרת תקנות מינהליות או של העדר תעסוקה ונכלאו במחנות הריכוז דכאו, בוכנוולד וזקסנהאוזן. המחנות הללו הוכנו מיולי 1938 לקליטת מספר גדול יותר של יהודים. בעלי-תפקידים במפלגה הנאצית, הגאולייטרים והס"א, עודדו התקפות מקומיות על בתי-עסק של יהודים ועל בתי-כנסת. השלטונות נקטו ביתר-שאת במדיניות הגירה-מאונס, בהכרחם יהודים לעזוב את הרייך הגרמני מבלי להתחשב במכשולים על דרך ההגירה, שנחשפו לעין-כול בעקבות תוצאותיה הזעומות של ועידת אוויאן. יהודים רבים יותר ויותר, יחידים וקבוצות, גורשו בכוח, בעיקר מאוסטריה ומצ'כוסלובקיה לאחר פירוקה בעקבות ועידת מינכן. האירוע הבולט ביותר אירע כשגורשו ב-28 באוקטובר 1938 כ-17,000 יהודים פולנים ונהדפו אל תוך שטח ההפקר שבין שתי המדינות. היתה זו תגובה לתכסיס של השלטונות הפולניים שנועד למנוע מיהודי פולין את הזכות לחזור אליה מן הארצות הנתונות לשלטון גרמניה. מרבית המגורשים הושארו לנפשם סמוך לעיר הגבול זבונשין. משפחתו של גרינשפן נמנתה עם הקבוצה הזאת, ומשנודע לצעיר על מר גורלם ביקש ברוב יאשוו נקם.

בעקבות ההתנקשות, ב-7 בנובמבר, שבה נפצע פום ראט, יצא בטאונה הרשמי של המפלגה הנאצית 'פלקישר ביאובכטר' (Voelkischer Beobachter) במאמר ראשי משסה, וכבר ב-8 בנובמבר החלו פרעות ספורדיות ביהודים. בשעות אחר הצהריים של יום 9 בנובמבר מת פום ראט. באותו ערב נאם יוזף גבלס בפני 'ותיקי הלוחמים' של המפלגה הנאצית שנאספו במינכן לטקס השנתי לציון ה'פוטש' – הפיכת הנפל של היטלר ב-8-9 בנובמבר 1923. גבלס רמז, כנראה בהסכמת היטלר, כי הגיעה העת לפעול נגד היהודים. בו בלילה נשלחו ההנחיות הדרושות לכול רחבי המדינה. בהתאם להוראות עודד הס"א את ההמון ליטול חלק בנבלה. פרצה היסטריה המונית. בתי-כנסת נהרסו והועלו באש, חלונות-ראווה נופצו והחנויות הפרוצות נשדדו. שברי הזכוכית שכיסו את המדרכות נתנו לפוגרום את שמו – 'לה"ב' או 'ליל הזכוכיות המנופצות'. בתי היהודים הותקפו ובמקומות רבים נפגעו יהודים בגופם. נעצרו כ-

30,000 יהודים, רובם אמידים ובעלי השפעה, תקופות על-פי רשימות מוכנות מראש. העצורים נשלחו למחנות הריכוז הנזכרים לעיל, ושם היו קורבן ליחס מחריד באכזריותו מצד הס"ס. ב'לה"ב' אורגנו בפעם הראשונה פרעות ביהודי גרמניה בקנה-מידה כה נרחב, ולוו במעצר המוני. ב-10 בנובמבר הסתיימה באופן רשמי ההתנפלות האלימה, ואולם, היא נמשכה במקומות רבים עוד כמה ימים. באוסטריה החל הפוגרום רק בבוקר יום 10 בנובמבר, אך היה חמור במיוחד. נערכו מעצרים רבים ו-4,600 יהודים מוינה היו בין הנשלחים לדכאו. הוראותיו של היידריך לגבי המעצרים נשלחו למשטרת המדינה ולס"ס רק אחרי חצות ליל 9-10 בנובמבר, כשכבר היו המהומות בעיצומן. היידריך לא נכח בחגיגה במינכן, כמוהו כהימלר וגרינג שלושתם הופתעו מיוזמתו של גבלס. הימלר פקד על הס"ס להישאר בקסרקטינים ולא ליטול חלק במהומות, ואילו היידריך אסר ביזה, אך בלא הועיל.

ב-11 בנובמבר מסר היידריך לגרינג הערכה זמנית, ולפיה נשרפו או נהרסו 815 חנויות, 29 בתי כול-בו, ו-171 בתים ודירות של יהודים. 267 בתי-כנסת הוצתו או נהרסו כליל, אלא שמספר זה היה חלק קטן בלבד של בתי-הכנסת שנחרבו למעשה. בדיון-וחשבון נמסר ש-36 יהודים נהרגו וכמספר הזה נפצעו קשה, ואולם, אחר-כך נמסר רשמית כי מספר ההרוגים הגיע ל-91. זאת נוסף למאות היהודים שנספו במחנות הריכוז.

אחרי הפוגרום פורסמה סדרת הוראות מינהליות וחוקתיות במגמה לקדם מטרות אלו: השלמת תהליך האריזציה לטובת המדינה, החשת ההגירה, בידודם הגמור של היהודים מן האוכלוסייה הכללית, חיסול ארגון ה'נציגות הארצית של יהודי גרמניה', שעדיין היה ארגון אוטונומי למחצה, וחיסול הקהילות היהודיות. ההתפתחויות ההן נקבעו לראשונה בישיבה רבת משתתפים מקרב אנשי צמרת השלטון שכינס גרינג ב-12 בנובמבר. גרינג היה היושב-ראש והודיע כי היטלר הטיל עליו את יישום המדיניות היהודית של הרייך. בדיון שנערך לאחר הודעה זו נאמד הנזק לרכוש היהודים בכמה מאות מיליוני מרקים, ותשלומי הביטוח ל-7,500 החנויות ההרוסות הגיעו ל-25 מיליון מרק.

אחת ההחלטות הכלכליות שנתקבלו באסיפה היתה להטיל על הקהילה היהודית קנס קיבוצי של מיליארד מרק, שילומים, כביכול, על רצח פום ראט. בהחלטות אחרות נקבע כי המדינה תפקיע את תשלומי הביטוח, ובאחריות לתיקון הנזקים ישאו בעלי-העסקים היהודים. תוכנית האריזציה תוצא לפועל בדרך שיישם שר המסחר באוסטריה הנס פישבק. על-פי הצעתו של היידריך הוחלט לרכז את ארגון ההגירה היהודית ב'לשכה המרכזית להגירת יהודים' שתוקם בגרמניה על-פי המתכונת שפיתח אדולף איכמן בווינה. בו ביום פורסמו כמה מן הצעדים הכלכליים בעיתון הרשמי. בחודשים שאחרי-כן פורסמו צעדים נוספים, ובכללם הוראות שנועדו לערער את מעמד היהודים. אסירי מחנות הריכוז ששרדו שוחררו, מי להגירה לאלתר ומי לאריזציה של רכוש, ורבים מהם – לשני הדברים כאחד.

התגובה החריפה בעיתונות ובדעת-הקהל בעולם המערבי שעוררו הזוועות לא השפיעה על הנאצים. מחאת נשיא ארצות-הברית, פרנקלין דלנו רוזולט, שהחזיר את שגריר ארצו היו וילסון מברלין והביע את זעזועו העמוק, נענתה בהחזרת השגריר הגרמני בווינגטון לביתו עקב 'התערבות ארצות-הברית בענייני הפנים של גרמניה'. ואולם, הלחץ הציבורי אילץ את מרבית ממשלות אירופה להסכים לכניסת מספר גדול יותר של פליטים, בעיקר ילדים. גרינג, ששיכנע את היטלר למנותו לאחראי למדיניות היהודית של הרייך, טיפל בה נוסף להימלר, ובכך הושמו לאל שאיפותיו של גבלס ליטול חלק מכריע בעניין. השיטות שנקטו הס"ס והס"ד בפיקודו של היידריך היו למדיניות קבועה. מכול מקום, זאת היא הדעה המקובלת באשר לתוצאות האירועים. אך ההיסטוריונים חלוקים באשר לגורמי ההתפרצות. יש הטוענים שגבלס ניצל את ההזדמנות על-ידי אילתורים, ויש סבורים שההתקפה תוכננה מראש. אפשר שפעלו על-פי תכנון ואילתור כאחד. מכול מקום, אין ספק כי 'לה"ב' היה נקודת מפנה, וכי הוא הכשיר את הדרך לחיסול הסופי של מעמד היהודים בגרמניה.